

LICEUL MILITAR „REGELE FERDINAND I” DIN CHIȘINĂU – „UZINĂ DE ENERGIE NAȚIONALĂ” –

Dr. Ion Valer XENOFONTOV

Agenția pentru Știință și Memorie Militară, Facultatea de Istorie și Filosofie, Chișinău,
Universitatea de Stat din Moldova
10.55535/GMR.2023.4.35

După Unirea Basarabiei cu România (1918), au fost create premisele necesare pentru racordarea învățământului din provincie la valorile naționale. Materiile de studiu se predau în limba română. La Chișinău, a funcționat un liceu militar care avea drept scop să formeze o elită militară și patriotică.

Pe baza surselor de arhivă, a memorialisticii, a presei de epocă și a literaturii de specialitate, va fi prezentat procesul de constituire și evoluție a acestui institut de învățământ în cel de-al doilea oraș, după numărul populației, din România întregită. Vor fi reliefate, astfel, contextul istoric, resursele umane (profesorii, elevii) și cadrul de activitate al Liceului Militar „Ferdinand I” din Chișinău.

Cuvinte-cheie: Liceul Militar „Ferdinand I”, Chișinău, România întregită, Basarabia, perioada interbelică.

CONTEXT ISTORIC

Învățământul secundar militar în România a fost organizat în 1872. Școala Fiilor de Militari din Iași, fondată în anul 1872, este considerată prima instituție militară de genul „licee militare”. Programul școlar includea cursuri similare celor civile, la care se mai adaugă și cele cu specific militar (Răpan, Bușe, 2009, p. 990). În toamna anului 1919, numărul liceelor militare în România s-a majorat de la trei (câte existau până la flagelul armat mondial) la cinci, prin înființarea a două instituții școlare noi, la Târgu-Mureș și la Chișinău. Necesitatea inaugurării unui liceu militar în cel de-al doilea oraș al României întregite, după numărul populației, era una inerentă provinciei românești nerecunoscute de către bolșevici (Ib., p. 991).

La 25 iunie 1919, pe adresa prefecturilor din Basarabia au fost transmise 60 de exemplare de „Condițiuni de admitere în școlile militare și ofițeri activi” [Agenția, F. 723, inv. 1, d. 24 (I), f. 93]. Până în 1925, activitatea liceelor militare s-a bazat pe directivele venite din partea Direcției liceelor militare și ale prevederilor regulamentelor în vigoare. În 1925 însă, Ministerul de Război al României a elaborat „Regulamentul liceelor militare” pentru cele șase licee militare din România. În anii '30, liceele militare românești, fiind școli internate, erau chemate să devină „adevărate uzine de energie națională, turnând fier în sângele tinerimii”, dezideratul acestora constituind pregătirea „caracterelor de bronz și trupuri sănătoase, asigurând în același timp o solidă pregătire intelectuală elementelor necesare școlilor de ofițeri” (Nădejde, 1935, pp. 235-237).

Triada după care a fost estimată menirea liceelor militare a fost „Dumnezeu, Patria și Regele” (Demetrescu, 1935, p. 664). Liceele militare aveau treapta de studii de opt ani, ca și liceele obișnuite, fiind însă cu administrație și educație militară subordonate Ministerului Armatei (Popescu-Spineni, 1939, p. 472). „Atheneum”, care a apărut în 1935, era revista de ideologie și știință a liceelor militare din România, în care erau publicate materiale în limbile română și franceză.

Liceul Militar din Chișinău a fost creat împreună cu alte două licee militare din România, prin Înaltul Decret nr. 3613 din 21 august 1919, semnat de regele Ferdinand I. Din perspectiva sistemului de învățământ, liceele militare se subordonau Direcției liceelor militare, iar din punct de vedere administrativ – corpurilor de armată în raza cărora se aflau. În cazul Liceului Militar din Chișinău, acesta se subordona Corpului III de Armată. La mijlocul anilor '30, directorul liceelor militare era generalul Dumitru Marțian, iar generalul S. Ion Demetrescu era subdirector.

INAUGURAREA ȘI VIZITE OFICIALE

La inaugurarea Liceului Militar din Chișinău, la 16 noiembrie 1919, au participat generalii Lupescu și Ghinescu, arhiepiscopul Nicodim, ministrul Basarabiei și autoritățile orașului Chișinău (Agenția, F. 1862, inv. 3, d. 3, f. 105).

Liceul Militar „Regele Ferdinand I”
(Biblioteca Națională a României. Cota arhivistică: nr. 19039)

Basarabia, în mod special Chișinăul, au onorat cu pietate memoria Casei Regale prin denumiri de licee, străzi, spitale, orfelinate, câmpuri sportive. În acest context, în anul 1920, numele regelui Ferdinand I l-a obținut Liceul Militar (Grati, 2020, p. 112). Liceul a fost vizitat de regele Ferdinand I și de regina Maria, în mai 1920, de generalii francezi Berthelot și Le Rond, de mareșalii Alexandru Averescu și Ion Antonescu.

În itinerarul trupelor ce defilau cu ocazia vizitelor oficiale în Chișinău era inclus și Liceul Militar. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în ziua de 1 noiembrie 1920, atunci când la Chișinău a sosit, cu trenul, președintele Consiliului de Miniștri, generalul Alexandru Averescu. Cu această ocazie, circulația trăsurilor a fost întreruptă pentru porțiunea str. Alexandru cel Bun, cuprinsă între str. Pușkin și Poștei, doar tramvaiele având dreptul să circule (Agenția, F. 723, inv. 1, d. 43, f. 380).

AMPLASAMENT

Inițial, localul edificiului s-a aflat într-un spațiu ce adăpostea și alte instituții din oraș, local impropriu unei școli cu specific militar. În 1926, Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău a pretins clădirea Liceului de Băieți nr. 2 „M. Eminescu”, aflată pe artera principală a urbei¹. Pe baza deciziei autorităților, Liceul de Băieți nr. 2 din Chișinău a fost evacuat din sediul său în favoarea Liceului Militar. Administrația Liceului de Băieți a înaintat un memoriu președintelui Consiliului de Miniștri, în care a protestat față de această decizie, menționând că este: „o lovitură nemeritată adusă unei instituții culturale cu un trecut vrednic de toată lauda”. În continuare, se relevă că statul a contribuit la construcția instituției cu doar o treime din valoarea lui, iar restul cheltuielilor au fost suportate de fondurile particulare ale Liceului și din donații. Decizia autorităților însă a rămas în vigoare (Crețu, 2020, pp. 143-144). Instituția de învățământ se afla într-un edificiu monumental de pe bulevardul central Carol al II-lea, clădire ridicată în acest scop și care a fost distrusă în anul 1944.

În clădire se afla un tablou care îl prezenta în picioare pe regele Ferdinand (ulterior, sovieticii l-au înlocuit cu statuia lui Iosif V. Stalin). La etaj, se afla bustul regelui Ferdinand și un ceas, în proximitatea căruia elevii ispășeau pedeapsa într-o poziție neclintită („de drepti”) pe parcursul unui ceas sau două (Chișinău, 2018, p. 133). La parter, edificiul avea un mozaic strălucitor. Localul era dotat cu săli de curs, bibliotecă, laboratoare, dormitor, sală de gimnastică și câmp de sporturi model (la care puteau asista peste 2.000 de spectatori). În curtea instituției de învățământ creșteau copaci umbroși, iar accesul în școală se realiza printr-o scară de fier.

Lăcașul sfânt al Liceului a fost Capela Sf. Împărați, amplasată pe str. Alexandru cel Bun, colț cu Constantin Stamatii. Parohi deservenți și profesori de teologie au fost preoții Gavriil Zlatov, licențiat în teologie, Grigore Zaharescu (Județul, 1922, p. 75). Aici, în fiecare duminică, se oficiau slujbe religioase, iar elevii se rugau pentru ca să ia o notă bună la teză, să promoveze un examen, să nu rămână corigenți! (Gheorghiu, 1993, pp. 75-76).

Cazarma „Moara Roșie” era ocupată de dormitorul Liceului Militar. Pentru acest local urma să se achite Primăriei Chișinău o chirie în sumă de 7.091 de lei (Agenția, F. 1404, inv. 1, d. 1453, f. 11, 17).

¹ În prezent, pe acest loc se află clădirea Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova.

COMANDANȚII

Comandanții Liceului au fost locotenent-colonel M. Hristescu (1919-1924), colonelul dr. Vasile Nădejde (1924-1935), autorul unei monografii fundamentale – „Istoria Armatei Române”, dar și al unui proiect de reformare a sistemului de învățământ secundar militar din România, colonelul Nicolae Ghica (1936-1939), colonelul Vasile Cialăc (1939-1940). Ultimul comandant al Liceului, înainte de desființare, a fost căpitanul Valeriu Critea.

PROFESORII

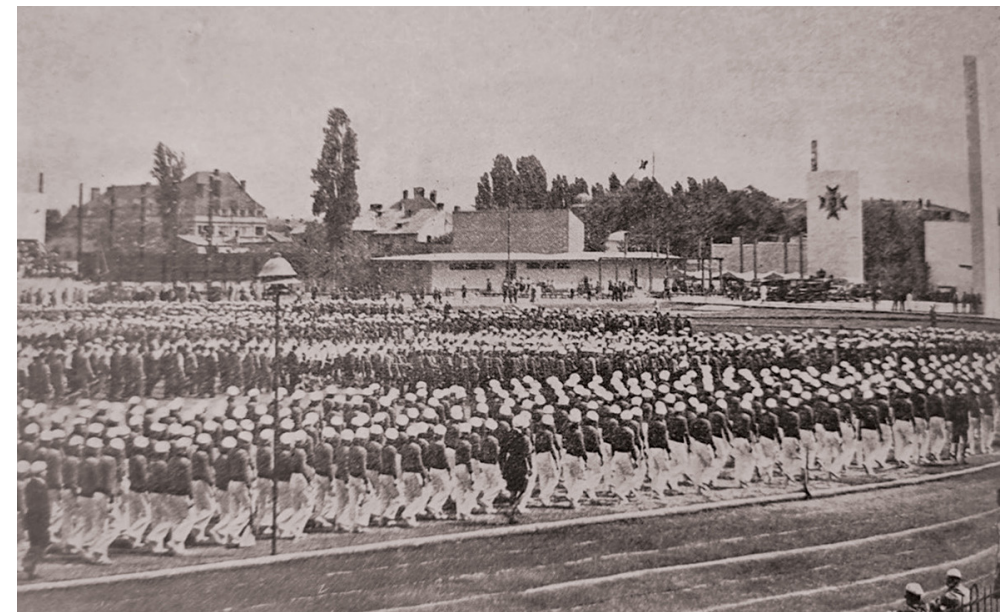
În total, la Liceu, au activat 119 profesori, inclusiv 19 basarabeni, toți cu studii superioare. Cadrele didactice erau atent selectate. Eminescologul Augustin Z.N. Pop (numele real: Augustin Popescu) era profesor de limba română. În 1933, în calitate de profesor suplinitor de limba română a fost angajat scriitorul George Dorul Dumitrescu, autorul unor amintiri despre Chișinău (Dumitrescu, 1936; Dumitrescu, 2022). Profesor de limba latină era Gheorghe Dogaru, devenit ulterior profesor universitar. Profesorii de muzică Orest Tarasenco și Alexandru Pavlov, originari din Chișinău, conduceau o orchestră. Un alt profesor de muzică a fost compozitorul Mihail Bârcă, fost director al Conservatorului din Chișinău și șef al Catedrei de compoziție și contrapunct. În 1921, Elena Alistar, fostă membră a Sfatului Țării, s-a căsătorit cu regăteanul Romanescu (nume cu care, ulterior, își va proteja identitatea în România comunistă), matematician, profesor la Liceul Militar „Ferdinand I” și Liceul de Băieți nr. 1 „B.P. Hașdeu” din Chișinău (Vieru-Ișaev, 2018, p. 18).

La Liceu a activat doctorul în filosofie Vasile Harea, fost deputat al Sfatului Țării. Ștefan Grosu a predat științele naturale, Alexandru Vicol și Ioachim Obadă – limba latină. Profesorul de istorie Ion Ciulcu a înființat, în 1936, la Chișinău, Societatea de Istorie. Religia era predată de părintele profesor Grigore Zaharescu, absolvent, în anul 1915, al Facultății de Teologie a Universității din București. În clasa de religie exista o icoană. Gheorghe Rașcu, profesor de geografie la Liceul Militar „Regele Ferdinand I”, activa prin cumul și la Seminarul Teologic din Chișinău. Profesori de educație fizică erau scriitorul Nicolae Dunăreanu și Platon Aparaschivei, ultimul absolvent al Institutului Superior de Educație Fizică din București și al Seminarului Pedagogic Universitar din Iași. În Sala de gimnastică elevii executau probe sportive, fiind îmbrăcați, cu toții, în echipament negru, cu tricouri albastre. Alături de înviiorarea de dimineață, se practicau orele de educație fizică și diverse cercuri sportive. La un an și jumătate de activitate a Liceului, deja se menționa faptul că instituția este „un focar de energie națională, unde sporturile au ajuns la cel mai înalt grad”

(Cronica, 1921, p. 34). Elevii au prezentat „o frumoasă probațiune sportivă” în fața regelui Ferdinand (Ib., p. 35). Exemplul Liceului Militar I-a urmat întreaga Armată! Echipa de fotbal a Liceului era considerată drept una din cele mai puternice din Chișinău. Cele mai uzuale locuri de jucat fotbal în capitala Basarabiei erau Câmpul Sportiv „Regele Ferdinand I”, Piața de Fân (din proximitatea Penitenciarului Central) și terenul sportiv al Liceului Militar „Ferdinand I”.

ELEVII

Pentru a fi admis la Liceu se susțineau o serie de probe. Pentru clasa I – o probă în scris la aritmetică și la limba română; un examen oral la materiile claselor primare. Pentru celelalte clase, se susțineau o probă în scris la matematică, cu aplicațiile la științele fizico-chimice, limba română cu subiect din literatura română, istorie, geografie sau științe naturale, la limba franceză sau germană; un examen oral din materia claselor precedente. În urma susținerii acestor probe se calcula media, care, la clasa I, se aduna din cele trei note obținute la două probe scrise și una orală, împărțit la trei. La clasele următoare, nota medie se calcula din suma mediei lucrărilor scrise cu media examenului oral, împărțit la doi. Nota de trecere pentru elevii bursieri era 7, iar la solvenți (pe contract) – 6.

Elevii liceilor militare, 8 iunie 1937
(Enciclopedia României, 1938, vol. I, p. 714)

În primul an școlar, 1919-1920, au fost admiși 120 de elevi, dintre care 17 basarabeni, inclusiv trei din Chișinău (Ion Fortocheanu, Paul Odobescu, Gheorghiu Patrichi). Liceul era constituit din trei clase – două de clasa I (50 de elevi) și una de clasa a V-a. Clasa a V-a a fost completată cu 20 de elevi din Iași, 4 elevi din Craiova. Fiecare elev avea ordonanța lui din prima zi de studii, astfel se asigura o concentrare pe studii, pregătire fizică și comportament în societate. Orarul lecțiilor includea șapte ore pe zi (8:00-13:00 și 15:00-17:00), iar programul de pregătire a lecțiilor, care se desfășura tot în clasă, dura patru ore (17:00-20:00 și 07:00-08:00). Fiecare clasă avea câte un diriginte ofițer.

Deoarece s-a considerat că, în unele provincii românești, exista o preponderență a elementelor minoritare în învățământul secundar, în 1934, Direcția Liceelor Militare a dispus ca 40% din locuri să fie rezervate basarabenilor la Liceul Militar din Chișinău, ardelenilor la Liceul Militar din Târgu Mureș și bucovinenilor la Liceul Militar din Cernăuți (Nădejde, p. 239).

Cu ocazia hramului Școlii Eparhiale de Fete din Chișinău, sărbătorit în ziua de 21 noiembrie, se emitea o decizie specială a autorităților orășenești prin care se suspendau orele. Se făcea curățenie generală, se împodobeau auditoriile, sala de festivități, lăcașul sfânt cu crizanteme albe și cu broderii. Pentru elevele din clasele superioare, seara, se organiza un maiestuos bal, la care erau invitați elevi de la Seminarul Teologic și Liceul Militar (Vnorovschi, 1995, pp. 222-223).

DISCIPLINE

În cadrul instituției de învățământ se predau: religia, limba română, limba franceză, limba germană, limba latină, limba elenă, istoria, geografia, matematica, științele naturale, caligrafia, desenul, filosofia, educația morală, chimia, dreptul, igiena, muzica vocală, muzica instrumentală, educația fizică, lucrul manual, instrucția militară, psihologia, economia politică. Studiile durau pe parcursul a opt ani de zile. La finalul studiilor, se susținea un examen care includea următoarele probe: scrise – limba română, limba franceză, matematica; orale – limba română, limba franceză, istoria, geografia României, filosofia și dreptul, matematica, fizico-chimia. Pe baza diplomei de bacalaureat, absolvenții continuau studiile în școlile militare din România.

ÎNCĂLCĂRI DISCIPLINARE

În pofida rezultatelor cu rezonanță majoră în societate, a regimului disciplinar spartan, totuși, Liceul nu a fost lipsit de incidente ce țin nemijlocit de viciile umane.

Astfel, ca să menționăm câteva exemple, elevul clasei a V-a, Mărcuș Gheorghe, aflat în mai 1929 în permisie, a consumat în oraș băuturi alcoolice și, ca urmare, a început să lovească cu scaunul, fiind bătut pentru aceste fapte de niște scandalagii. A informat administrația Liceului că este bolnav. Un alt elev, Ilie Ionescu, a fost prins de câteva ori furând bani de la camarazii săi. În aprilie 1932, elevul Damian Nicolae, refugiat din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, a organizat în incinta instituției o beție, fiind toți prinși în flagrant de către administrația Liceului. Nu au fost excluse nici relațiile extraregulamentare (bătăi) și întrebuițarea băuturilor spirtoase pe teritoriul școlii. Din 60 de cazuri de încălcări ale disciplinei, consemnate de cercetătorul Anatolie Leșcu, 19 revin întrebuițării băuturilor spirtoase (31%), nouă – părăsirii fără învoire a Liceului (15%), opt – furtului (13%), șapte – relații extraregulamentare între elevi (12%), șase – purtare rea (10%), patru – brutalități față de ofițeri, gradați, profesori (7%), trei – întârzieri din concediu și învoire (5%), două – absențe nemotivate de la lecții (3%) și două – neîntoarcere din concediu (3%). Formele punitive aplicate în cazul elevilor erau: scăderea notei la purtare; cazarea elevului pe cheltuială proprie; eliminarea temporară pe șapte zile din liceu; arest; transferare disciplinară la alt liceu; eliminarea definitivă din instituție (Leșcu, 2016, pp. 98-99).

ASIGURAREA ECONOMIC-FINANCIARĂ. SUBZISTENȚĂ

Bugetul anual al Liceului Militar depășea suma de 11 milioane de lei, dintre care 10 milioane o reprezenta solda cadrului militar, profesoral și a angajaților civili. La 10 februarie 1927, ora 10:00, la Liceul Militar a avut loc o licitație publică pentru aprovizionarea instituției pentru un an de zile cu carne, coloniale și articole de întreținere (Publicațiune, 1927, p. 4). Meniul elevilor era unul consistent, fiind alcătuit din glucide, lipide și proteine. De exemplu, în ziua de 9 noiembrie 1925, elevilor li s-a oferit la dejun ceai cu pâine, borș cu carne și zarzavat, orez cu carne, la ora 16:30, ceai cu pâine, iar la cină, supă cu orez și tocană națională (Ib., p. 100).

Pentru asigurarea cu produse alimentare, până în anul 1932, Liceul Militar a arendat două grădini de zarzavat (una de 2 ha și alta de 1 ha) de pe moșia Râșcanovca, administrată de Gr. Pilici. Prețul de arendă constituia 12.300 de lei. Pentru anii 1925-1932, Liceul urma să achite Primăriei Chișinău o sumă de 60.860 de lei pentru arenda grădinii de zarzavat (Agenția, F. 1404, inv. 1, d. 407, f. 42). Administrația Liceului nu a recunoscut nicio sumă de datorie. Grădina a fost „uzurpată” de Batalionul III Jandarmi și Compania de Pompieri din Chișinău [Ib., F. 1404, inv. 1, d. 844, ff. 532-533; Ib., d. 6 (II), f. 216v)]. În 1929, Liceul a mai avut

un loc de pășunat de 4 ha, cu arenda anuală de 7.045 de lei, sumă care a fost achitată Primăriei (Ib., F. 1404, inv. 1, d. 407, f. 76).

Din anul 1940, Liceul a fost transferat la Craiova, unde a activat până în 1942.

CONSIDERAȚII FINALE

Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău a reprezentat o instituție de învățământ cu profil militar cu o puternică miză ideologică, națională și de asigurare a securității statului românesc întregit. A reunit cadre profesionale nu doar din domeniul militar, ci și din alte științe creatoare de personalități elitiste în cadrul societății românești. Absolvenții Liceului au ajuns generali, un amiral, fizicieni, angajat ONU, medici, lingviști de renume internațională, juriști, ingineri, ofițeri superiori, iar alții au participat la Mișcarea de Rezistență din Munții Carpați (Toma Arnăuțoiu, Nicolae Dabija) (Colesnic, 2015, pp. 129-133).

BIBLIOGRAFIE:

1. Agenția Națională a Arhivelor. Direcția Generală a Arhivelor Naționale, F. 723, inv. 1, d. 24 (I), f. 93; d. 43, f. 380; F. 1404, inv. 1, d. 6 (II), f. 216v, d. 407, f. 42, 76, d. 844, ff. 532-533, d. 1453, f. 11, 17 F. 1862, inv. 3, d. 3, f. 1.
2. *Chișinău, evocări interbelice* (2018). Cuvânt înainte de Adrian Dinu Rachieru. Ediție îngrijită și argument de Diana Vrabie. București: Eikon.
3. Colesnic, I. (2015). *Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău*. În: *Revista Militară*. Studii de securitate și apărare, nr. 2 (14), pp. 129-133.
4. Crețu, V. (2020). *Evoluția învățământului primar și secundar în Basarabia în anii 1918-1940*. Teză de doctor în istorie/Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova, Chișinău.
5. *Cronica sportivă în Basarabia* (1921). În: *Sfatul Țării* (Chișinău), Organ al Parlamentului Basarabiei, an. I, nr. 4, 1921.
6. Demetrescu, I.S. (1934). *Menirea liceelor militare*. În: *Atheneum*, anul 1, nr. 5, noiembrie-decembrie.
7. Dumitrescu, G.D. (1944). *Orașul din amintire. Chișinău, 1936*. București: Naționala Gh. Mecu.
8. Dumitrescu, G.D. (2022). „Îți scriu din Chișinăul alb...”. Colecția „Memoriile Basarabiei”, ediție îngrijită, studiu introductiv de Aliona Grati, Chișinău: Știința.
9. *Enciclopedia României* (1938). Vol. I, coord. Dimitrie Gusti. București: Imprimeria Națională.
10. *Enciclopedia României* (1939). Vol. III, coord. Dimitrie Gusti. București: Imprimeria Națională.
11. Gheorghiu, V.C. (1993). *Ard malurile Nistrului. Marele reportaj de război din teritoriile dezrobite ale Basarabiei*. București: Apologeticum.
12. Grati, A. (2020). *Ceremonii regale la catedrală*. În: *Dialogica*. Revistă de studii culturale și literatură (Chișinău), nr. 1.

13. *Județul Chișinău. Cercul orașului* (1922). În: Anuarul Eparhiei Chișinăului și Hotinului (Basarabia), ed. oficială/alcăt. după date oficiale de C.N. Tomescu, secretarul General al Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului, Chișinău: Tipografia Eparhială.
14. Leșcu, A. (2016). *Învățământul militar din Basarabia în perioada interbelică. Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău*. În: *Revista Militară*. Studii de securitate și apărare, nr. 1 (15).
15. Nădejde, V. (1935). *Contribuțiuni la studiul organizării învățământului secundar militar*. În: *Atheneum*, anul 1, nr. 2, martie-aprilie.
16. Popescu-Spini, M., Lefter, I., Carrea, I.I. (1939). *Organizarea învățământului în România*. În: *Enciclopedia României*, vol. III.
17. *Publicațiune* (1927). În: *România Nouă* (Chișinău), anul III, nr. 22 (419), 31 ianuarie.
18. Răpan, F., Bușe, D. (2009). *Învățământul Militar*. În: *Enciclopedia Armatei Române*. Coord.: Gheorghe Marin. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei.
19. Vieru-Ișae, M. (2018). *Elena Alistar – deputat în Sfatul Țării, pedagog și promotoare a portului popular*. În: *Buletin Științific*. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă), vol. 29 (42).
20. Vnorovschi, C., Vnorovschi, L. (1995). *Școala Eparhială de Fete din Chișinău*. Chișinău: Museum, 1995.